

LEON WASILEWSKI

LITWA I BIAŁORUŚ

**PRZESZŁOŚĆ — TERAŹNIEJSZOŚĆ — TENDENCJE
ROZWOJOWE**

SPÓŁKA NAKŁADOWA „KSIĄŻKA“, KRAKÓW.
SKŁADY GŁÓWNE: WARSZAWA, G. CENTNERSZWER I SKA; KRAKÓW,
S. A. KRZYŻANOWSKI; NEW-YORK, THE POLISH BOOK IMPORTING Co.

SPIS RZECZY.

Str.

PRZEDMOWA	XIII
---------------------	------

ROZDZIAŁ I.

Złożoność stosunków narodowościowo-kulturalnych na Litwie i Białej Rusi. — Starożytność plemion litewsko-łotewskich. — Litwa i Łotwa. — Szczepy litewskie i łotewskie. — Walka ich z najeźdźcami. — Koniec niepodległości Łotwy. — Wytepienie Prusów i Jadzwingów. — Powstanie litewskiego związku państwowego. — Podbój ziem ruskich. — Ruszczenie się zaborców litewskich i ustroju Litwy. — Władza wielkoksiążęca. — Wewnętrzne i zewnętrzne powody zbliżenia się z Polską. — Akt krewski 1385 r., jego znaczenie i skutki. — Dążności państwowe Witolda. — Sojusz Witolda z Zakonem. — Klęska nad Worskłą i jej wyniki. — Unja 1401 r. i jej charakter. — Unja horodelska 1413 r. i jej znaczenie społeczne i polityczne. — Antagonizm wyznaniowy Litwy i Rusi. — Zabiegi Witolda o koronę. — Rola Rusinów. — Wybór Świdrygiełły i wzmożenie się antagonizmu litewsko-ruskiego. — Przywilej 1432 r. i znaczenie jego dla Rusinów. — Po śmierci Zygmunta. — Rozkład wewnętrzny Litwy za Kazimierza i ponowne jej zespolenie. — Przywilej r. 1447 jako doniosły krok w kierunku asymilacji społeczno-prawnej Litwy z Polską. — Dążności szlachty litewskiej. — Ustrój państwowy Litwy. — Stosunki polsko-litewskie za Kazimierza Jagiellończyka. — Zjazd 1448 r. i dalsze pertraktacje polsko-litewskie. — Obiór Aleksandra. — Zerwanie unji.

1

ROZDZIAŁ II.

Niebezpieczeństwo ze strony Moskwy. — Unja 1499 r. — Aleksander królem polskim. — Utrzymanie łączności Litwy i Polski. — Rosnące niebezpieczeństwo ze strony Moskwy. — Walka Litwy o ziemie ruskie. — Skutki walk z Moskwą w życiu we-

wnętrznym Litwy. — Rola szlachty. — Wojna inflancka. — Inkorporacja Inflant. — Ustępstwa na rzecz szlachty. — Statut 1566 r. — Znaczenie dla Litwy połączenia się z Polską. — Znaczenie unii dla szlachty polskiej. — Konfederacja 1562 r. — Sejm wileński 1563 r. — Instrukcje litewskie. — Argumenty polskie. — Antagonizm arystokracji a szlachty litewskiej. — Sejm w Lublinie. — Spory polsko-litewskie. — Żądania Litwinów. — Zerwanie. — Przyłączenie Podlasia i Wołynia oraz Kijowszczyzny. — Zawarcie unii lubelskiej 1569 r. — Jej charakter. — Sprawa Inflant. — Skutki unii 35

ROZDZIAŁ III.

Podział administracyjny Litwy za Rzeczypospolitą i po rozbiorach. — Dopływ żywołu polskiego na Litwę. — Jeńcy polscy. — Prąd przesiedleńczy z Polski przed unją lubelską i po niej. — Wytwarzanie się na Litwie ośrodków polskich. — Ustępowanie pokostu ruskiego. — Białoruszczenie się litewskich nizin ludowych. — Polonizacja żywołu białoruskiego. — Polszczenie się cudzoziemców. — Tatarzy litewscy. — Urzędowa białoruszczyzna. — Postępy polonizacji w dobie porozbiorowej. — Rosyjskie wpływy państwowe. — Szerzenie się kultury rosyjskiej i wypieranie przez nią polskiej z życia publicznego. — Pierwsze objawy literackiego ruchu Litwinów i Białorusinów. — Pogorszenie się stanowiska Polaków po r. 1863 i skutki tego faktu. — System rusyfikacyjny. — Napływ Rosjan. — Cofnięcie się polskości do życia prywatnego i kościoła. — Wpływ kościoła na katolików-Białorusinów. — Polonizacja Białorusinów i zbiałoruszczonych Litwinów. — Zdobyte kultury rosyjskiej: Białorusini prawosławni i żydzi. — Wzmaganie się ruchu litewskiego. — Pierwociny odrodzenia białoruskiego. — Budzenie się Łotyszów inflanckich. — Po r. 1905 57

ROZDZIAŁ IV.

Obszar i ludność Litwy i Białej Rusi. — Odrębne terytoria etnograficzne i ich charakter. — Obszary: litewski, białoruski, ukraiński, łotewski i polski. — Wyspy: polskie, białoruskie, wielkoruskie, żydowskie i t. d. — Charakter skomplikowanych stosunków narodowościowych Litwy i Białej Rusi. — Statystyka wyznaniowa sześciu gubernji. — Statystyka narodowościowa — ogólna i według powiatów z uwzględnieniem gubernji

Suwalskiej i Litwy pruskiej. — Cyfry statystyki urzędowej i ich wartość. — Stosunek do Polaków. — Obliczenia prywatne. — Procesy ludnościowe na obszarze etnograficznym litewskim. — Emigracja Litwinów. — Obliczenia Białorusinów. — Obliczenia Polaków. — Znaczenie żywołu polskiego. — Żydzi. — Asymilacja i emigracja żydowska 78

ROZDZIAŁ V.

Charakter ekonomiczny Litwy i Białej Rusi, jako kraju przejściowego. — Zmiany społeczno-ekonomiczne po przyłączeniu Litwy do Rosji. — Charakter uwłaszczenia chłopów. — Zarządzenia względem „osób pochodzenia polskiego“ i ich skutki ekonomiczne. — Kolonizacja rosyjska. — Działalność „Banku włościańskiego“. — Własność polska a rosyjska. — Jednolitość charakteru ekonomicznego Litwy. — Miasta. — Przemysł fabryczny. — Rzemiosło. — Przemysł domowy. — Handel. — Komunikacje. — Stosunki rolne. — Własność skarbową. — Przyrost ludności wiejskiej. — Własność nadziałowa i prywatna. — Ich kategorie. — Położenie ekonomiczne włościaństwa. — Małoroln. — Bezroln. — Służba folwarczna. — Grunt i jego urodzajność. — Kultura rolna. — Rolnictwo i warunki jego rozwoju. — Samorząd ziemski w jego rozwoju. — Pomoc lekarska. — Szkolnictwo. — Analfabetyzm. — Komisje urzędów rolnych. — Towarzystwa rolnicze. — Organizacje producentów. — Kółka rolnicze. — Ruch kooperacyjny 109

ROZDZIAŁ VI.

Język litewski. — Starożytna kultura litewska. — Panowanie Białoruszczyzny. — Język litewski w kościołach. — Pierwociny piśmiennictwa litewskiego w XVI w. — Poparcie ze strony sfer rządowych. — Pierwsza książka litewska. — Protestanci a katolicy. — Mikołaj Dauksza. — Produkcja piśmiennicza litewska w XVI—XVIII w. — Wyodrębnienie się Litwy pruskiej. — Duonelaitis. — Rola uniwersytetu wileńskiego. — Litwa w nauce polskiej. — Rozwój piśmiennictwa Wielkiej Litwy przed 1831 i po 1832 r. — Nowy etap tego rozwoju. — Dowkont. — Wołoncewski. — Kalendarze Iwińskiego. — Lata 1855—63. — A. Baranowski. — Charakter ruchu litewskiego przed r. 1863. — Zakaz czcionek łacińskich i jego skutki. — Litwa pruska. — Pierwociny prasy litewskiej. — Ewolucja społeczeństwa litew-

skiego po r. 1864. — Inteligencja ludowa. — „Auszra“ i „miłośnicy Litwy“. — „Varpas“ i „Apžvalga“. — Skasowanie zakazu czcionek łacińskich 155

ROZDZIAŁ VII.

Zniesienie zakazu czcionek łacińskich. — Pierwsze legalne pisma litewskie. — Ewolucja „Vilniaus Žinios“. — Działalność wydawnicza postępowców. — Prasa klerykalna. — „Lietuvos Ukininkas“. — Istniejące obecnie pisma litewskie. — Charakter literatury litewskiej. — Beletrystyka. — Poeci. — Maironis. — Próbkę jego utworów. — Teatr litewski. — Nauka. — Popularyzacja wiedzy. — Podręczniki szkolne. — Lud litewski wobec szkolnictwa. — Stowarzyszenia oświatowe. — Sztuka. — Organizacje kulturalne. — Ewolucja partyjna Litwinów. — „Kongres“ wileński 1905 r. i jego znaczenie. — „Memorandum“ narodowych demokratów. — Sprawa autonomii Litwy. — Posłowie litewscy w Dumie. — Na Litwie pruskiej 188

ROZDZIAŁ VIII.

Przesunięcie się sił w społeczeństwie litewskim. — Rola duchowieństwa. — Bezwzględność klerykalizmu. — Walka z polskością. — O nabożeństwo dodatkowe. — W diecezji sejneńskiej. — W diecezji kowieńskiej. — Na wschodnich kresach litewszczyzny. — Teoria nacjonalistyczna. — Dwa nacjonalizmy. — Skargi Litwinów. — Epizody walki kościelnej w diecezji wileńskiej. — Skargi Polaków. — Próby zasadniczego uregulowania stosunków językowych. — Ks. Michalkiewicz i stosunek do niego. — Stanowisko antypolskie szowinistów litewskich. — „Audiat et altera pars“. — Walka o Wilno. — Otton Zawisza. — Horoskopy 219

ROZDZIAŁ IX.

Przodkowie Białorusinów. — Powstanie mowy białoruskiej. — Stanowisko białoruszczyzny w rodzinie słowiańskiej. — Główne właściwości języka białoruskiego. — Losy dziejowe Białorusi. — Białoruś pod Litwą. — Rola białoruszczyzny w życiu państwowo-kulturalnym Litwy. — „Aktowy“ język białoruski. — Pomniki piśmiennictwa białoruskiego. — Wpływy polskie. — „Eneida“ białoruska. — Zainteresowanie białoruszczyzną w kołach inteligencji polskiej. — Rypiński. — Barszczewski i literatura „biało-

ruska“ w języku polskim. — Marcinkiewicz. — Literatura polityczna w języku białoruskim. — Białoruszczyzna po r. 1863-im. — Naukowe badania białoruszczyzny. — W dziewiątym dziesięcioleciu. — Bohuszewicz i jego twórczość. — Sympatje białoruskie wśród młodzieży. — Działalność kulturalna. — „Hromada“. — Lata 1904–1905. — „Nasza Niwa“. — Sprawa czcionek białoruskich. — Współczesna literatura białoruska. — „Pieśniarze“ białoruscy: Kołas i Kupała. — Inteligencja białoruska. — Sprawa języka białoruskiego w szkole i w kościele. — Stosunek ludu do mowy białoruskiej 262

ROZDZIAŁ X.

Łotysze Inflant Polskich. — Losy narzecza łatgolskiego. — Odrodzenie piśmiennictwa łatgolskiego. — Współczesny ruch łatgolski. — Jego przyszłość. — Ukraińcy na Litwie i Białej Rusi. — Żydzi litewsko-białoruscy. — Żywiół rosyjski. — Znaczenie języka rosyjskiego. — Prasa rosyjska. — Starowiercy. — Duchowieństwo prawosławne. — „Tutejsi“. — Nacjonalistyczny ruch rosyjski. — Bractwa prawosławne. — Oddziały „Związku narodu rosyjskiego“. — „Towarzystwo Białoruskie“. — Sołonie-wicz. — Nacjonałisci rosyjscy wobec Litwinów 292

ROZDZIAŁ XI.

Polskość po r. 1863. — Działalność oświatowo-kulturalna. — Po r. 1904. — Prawa języka polskiego. — Ujawnianie się polskości. — Język polski w szkołach. — „Oświaty“. — Szkołki elementarne. — Prasa polska. — Księgarnie. — Nauka polska. — „Towarzystwo przyjaciół nauk“. — Muzeum nauki i sztuki. — Teatr. — Lutnia. — Stowarzyszenia polskie. — Prądy i kierunki polityczne. — „Partja konstytucyjno-katolicka“. — „Stronnictwo krajowe“. — Narodowa demokracja. — Postępowcy. — Związek polski demokratyczny. — „Gazeta Wileńska“. — Socjaliści. — „Koło poselskie Litwy i Rusi“. — Stanowisko politycznych grup polskich na Litwie. — Rzut oka w przyszłość 311

IMIONOSPIS 357